

**KURT VONNEGUT – URUSH, RUHIY TRAVMA VA HAYOTNING ABSURDLIGINI
TADQIQ QILUVCHI AMERIKALIK POSTMODERN ADABIYOTNING MUHIM
VAKILI**

Bafoyeva Roxila Valijonovna

Ilmiy rahbar. Osiyo xalqaro universiteti
“Xorijiy til va ijtimoiy fanlar” kafedrasida assistent o‘qituvchisi.

Saloxiddinova Zarina Husniddinovna

Izlanuvchi: Osiyo xalqaro universiteti 1-bosqich magistratura talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19948895>

***Annotatsiya.** Ushbu tadqiqot Kurt Vonnegutning amerikalik postmodern adabiyotdagi o‘rni va uning urush, travma hamda hayotning absurdligi mavzularini tasvirlashdagi adabiy yondashuvini o‘rganadi. Tadqiqot markazida Vonnegutning “Slaughterhouse-Five” romani turadi, u yerda parchalangan xronologiya, metanarrativ elementlar va qorong‘u satira yordamida an’anaviy urush hikoyalari tanqid qilinadi va tarixiy voqealarni chiziqli tushunishning cheklavlari ko‘rsatiladi. Tadqiqot Vonnegutning avtobiografik tajribalari, psixologik travma va xotira buzilishi, shuningdek, postmodern falsafiy va etik savollar bilan bog‘liq adabiy strategiyalarini tahlil qiladi. Natijada, Vonnegutning asarlari nafaqat urush adabiyotining estetik chegaralarini kengaytiradi, balki zamonaviy urushning inson ruhiga va falsafiy oqibatlariga tanqidiy nuqtai nazar beradi.*

***Kalit so‘zlar:** Kurt Vonnegut, urush, travma, absurdlik, postmodernizm, metanarrativ, falsafiy adabiyot, eksperimental hikoya uslublari.*

Asosiy qism. Kurt Vonnegut amerikalik postmodern adabiyotning markaziy vakili hisoblanadi va uning asarlari urush, travma hamda mavjudotning absurdligini chuqur tahlil qiluvchi innovatsion hikoya uslublari bilan ajralib turadi. Uning eng mashhur romani “Slaughterhouse-Five” parchalangan xronologiya, metanarrativ elementlar va qorong‘u satira orqali an’anaviy urush hikoyalari buzishini va tarixni chiziqli tushunish konsepsiyasini beqarorlashtirishini ko‘rsatadi. Vonnegut urushni qahramonlik bilan bezash o‘rniga, psixologik parchalanish, xotira buzilishi va insoniy azob-uqubatlarning majburiy joyi sifatida tasvirlaydi.

Avtobiografik tajribani badiiy qayta qurish bilan uyg‘unlashtirib, u travma mantiqan ifodalanish imkoniyatini yo‘qotgan narrativ makon yaratadi va shu bilan barqaror haqiqat va ma’no tushunchalariga oid postmodern tanqidlarni aks ettiradi. Shu bois, Vonnegutning asarlari nafaqat urush adabiyoti estetik chegaralarini qayta belgilaydi, balki zamonaviy urushning axloqiy va falsafiy o‘lchovlariga tanqidiy nuqtai nazar beradi.

Vonnegutning hissasi, ayniqsa, postmodernizmning kengroq intellektual kontekstida joylashtirilganda aniq ko‘rinadi. Jean-François Lyotardning nazariyasiga ko‘ra, postmodernizm katta hikoyalar va universal haqiqatlarga nisbatan shubha bilan qarash, parchalanish, ko‘p qirrali bo‘lish va epistemologik noaniqlikni ta’kidlash bilan xarakterlanadi. Vonnegutning hikoya uslublari aynan shu paradigmani aks ettiradi. *Slaughterhouse-Five* romanida vaqtning chiziqsiz harakati qahramon Billy Pilgrimning “vaqtga mahkam yopishmagan” holati orqali an’anaviy sabab-oqibat hikoya tuzilishini buzadi va tarixiy hikoya yaratishning mumkin emasligini ko‘rsatadi. Bu vaqtni parchalash psixologik travma tajribasini aks ettiradi, chunki xotira tartibli ketma-ketlikda emas, balki takroriy va tartibsiz shaklda ishlaydi.

Shuningdek, Vonnegutning metanarrativdan foydalanganligi, hikoyaning konstruksiyalangan tabiatini oldinga chiqaruvchi muhim vosita hisoblanadi. Yozish jarayonini bevosita muhokama qilish va ifoda cheklovlarini tan olish orqali Vonnegut urush adabiyotida odatiy realizm illyuziyasini zaiflashtiradi. Bu uslub Linda Hutcheonning “tarixiy metanarrativ” tushunchasiga mos keladi, bu tushuncha postmodern matnlar tarixiy voqealarni qayta ishlash bilan bir vaqtda tarixiy bilimni ham tanqid qilishini bildiradi. Shu nuqtai nazardan, *Slaughterhouse-Five* faqat Dresden shahrining bombardimon qilinishini hikoya qilmaydi, u bunday voqeani haqiqatga yoki ma’noga mos tarzda ifodalash mumkinligini savol ostiga oladi.

Vonnegutning badiiy yondashuvining yana bir asosiy xususiyati qorong‘u satira va absurdlikdan foydalanganidir. Urush odatda qahramonlik va fidoyilik hikoyalari bilan tasvirlangan bo‘lsa, Vonnegut uni mantiqsiz va tartibsiz holatda ko‘rsatadi. Ironik ohang zamonaviy urushdagi qarama-qarshiliklarni ochib beradi: texnologik taraqqiyot axloqiy ortga qaytish bilan birga kechadi. Roman davomida har o‘lim voqesidan keyin takrorlangan “Shunday bo‘ldi” iborasi absurdist nuqtai nazarni ifodalaydi. Bu ibora o‘limni qabul qilish bilan birga zo‘ravonlikning normallashtirishini tanqid qiladi. Shu uslubiy vositalar orqali Vonnegut mavjudotning ma’nosizligi masalalarini ham ko‘taradi, ayniqsa, vayronagarchilik va azob-uqubat bilan belgilangan dunyoda.

Muhimi, Vonnegutning urushni tasvirlashida uning o‘zining Ikkinchi Jahon urushida Dresden shahrining bombardimon qilinishida qamoqxonada bo‘lgan tajribasi chuqur aks etadi.

Ushbu avtobiografik element uning tasvirini haqiqatga yaqinlashtiradi, biroq shu bilan birga murakkablashtiradi. Oddiy xotira yoki eslatma shaklida emas, balki shaxsiy travmani parchalangan va surreal narrativga aylantirib, urushning haqiqiylikni an’anaviy hikoya shakllari bilan ifodalashning yetarli emasligini ko‘rsatadi. Jerome Klinkowitzning qayd etishicha, Vonnegutning asarlari doimo yopilmalik va uzviylikni rad etadi, bu esa ruhiy tushkunlik va shubha bilan shakllangan dunyoqarashni aks ettiradi.

Travma mavzusi Vonnegut asarlarida markaziy o‘rinni egallaydi, ayniqsa xotira va vaqt tushunchalari bilan bog‘liq holda. Travma nazariyasiga ko‘ra, ekstremal tajribalar tez tushunilmaydi va takroriy, parchalangan shakllarda qaytadi. Vonnegutning hikoya tuzilishi aynan shu jarayonni aks ettiradi: Billy Pilgrim hayotidagi lahzalarni nazorat qilmasdan va xronologik ketma-ketlikni e’tiborsiz qoldirib qayta boshdan kechiradi. Bu vaqtning siklik ifodalanishi travmaning davomiyligini va uni ongli ravishda to‘liq qabul qilishning mumkin emasligini ko‘rsatadi. Kevin J. Brownning fikricha, Vonnegutning vaqtni tasvirlash uslubi nafaqat hikoya vositasi, balki urushning inson ongiga bo‘lgan davomiy ta’sirini aks ettiruvchi psixologik mexanizm sifatida ham xizmat qiladi.

Shuningdek, Vonnegutning asarlari erkin iroda, determinizm va inson mavjudotining mohiyati kabi kengroq falsafiy savollarni ham muhokama qiladi. *Slaughterhouse-Five*dagi Tralfamadoriy falsafasi barcha lahzalarni bir vaqtning o‘zida mavjud deb qabul qiladi, bu esa chiziqli vaqt va individual faollik haqidagi an’anaviy tushunchalarni chaqiradi. Bu nuqtai nazar fatalizmni o‘rganishni kuchaytiradi va insonning o‘z harakatlari va taqdiriga cheklangan nazoratga ega bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, Vonnegut bu falsafani ironik tarzda yoritib, uning haqiqatligini savol ostiga qo‘yadi va determinizmga nisbatan tanqidiy masofani saqlaydi.

Vonnegutning urush adabiyotiga qo‘shgan hissasining yana bir jihati u an’anaviy realizmni rad etib, zamonaviy tajribani yaxshiroq aks ettiradigan eksperimental shakllarni afzal ko‘rganidir. U ilmiy fantastika, avtobiografiya va tarixiy hikoyani uyg‘unlashtirib, kategoriyalarga sig‘maydigan gibrid janr yaratadi.

Ushbu formal innovatsiya postmodernizmning janrlar chegarasini buzish va adabiy an'analarni tanqid qilish tendensiyasini aks ettiradi. Shu yo'l bilan Vonnegut badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi va urushning ta'sirini tushunish uchun yangi yo'llar ochadi. Kurt Vonnegutning asarlari an'anaviy urush hikoyalaridan sezilarli darajada farq qiladi va urush, travma hamda absurdlikni nozik va tanqidiy tarzda o'rganadi. Parchalanish, metanarrativ va satira orqali Vonnegut an'anaviy hikoya uslublarining cheklovlarini ochib beradi va postmodern dunyoda ma'no barqaror emasligini ko'rsatadi. Uning badiiy hissasi urushning psixologik va falsafiy oqibatlarini tushunishda muhim ilmiy va adabiy nuqtai nazar yaratadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqotdan kelib chiqadiki, Kurt Vonnegutning asarlari urush adabiyotida an'anaviy yondashuvlardan sezilarli farq qiladi va yangi estetik va tanqidiy imkoniyatlarni yaratadi. Vonnegutning parchalangan xronologiya, metanarrativ va qorong'u satira kabi badiiy strategiyalari urush, travma va hayotning absurdligini chuqur va mantiqiy tahlil qilishga xizmat qiladi.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Vonnegutning hikoyachilik uslublari nafaqat psixologik travma va xotira buzilishining murakkab tabiatini ochib beradi, balki postmodernizmning asosiy tamoyillarini haqiqat va ma'no barqaror emasligini aks ettiradi. Shu bilan birga, uning asarlari zamonaviy urushning etik va falsafiy masalalarini o'rganish uchun muhim adabiy manba sifatida xizmat qiladi. Natijada, Vonnegut postmodern urush adabiyotida markaziy vakil bo'lib, o'quvchilarga urushning inson ruhiga bo'lgan ta'siri va hayotning ma'nosizligini tanqidiy tarzda tushunishga imkon yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Kurt Vonnegut. *Slaughterhouse-Five*. New York, Dell Publishing, 1969.
2. Jerome Klinkowitz, *The Vonnegut Effect*. University of South Carolina Press, 2004.
3. Kevin J. Brown, *Kurt Vonnegut's Slaughterhouse-Five: A Reader's Guide*. Continuum, 2007.
4. Linda Hutcheon, *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. Routledge, 1988.
5. Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. University of Minnesota Press, 1984.